

رفتار شهروندی در تدریس:

تأملی بر نقش پیش بین اخلاق حرفه ای استاد

Citizenship Behavior in Teaching:

A Reflection on the Explaining Rol of Professional Ethic of University Teachers

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۲/۱۱، تاریخ ارزیابی: ۱۳۹۴/۴/۱۳، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۴/۵/۱۵

Dr. Hasanreza Zeinabadi, Bahare Abbaszadegan

دکتر حسن رضا زین آبادی^۱، بهاره عباس زادگان^۲

Abstract: Citizenship behavior of academics could promote the effectiveness of teaching. Therefore, investigating the factors affecting this new construct is important. The present study has investigated the predictive rôle of academics' professional ethic. To this purpose, a representative sample including 383 students of Islamic Asad University branches in Tehran have completed two valid and reliable questionnaires including professional ethic in teaching (Murray et al, 1996) and citizenship behavior in teaching (Rego, 2003). The data obtained have been analyzed through Pearson correlation coefficient and standard multiple regression. The results showed that some dimensions of professional ethic have significant correlations with citizenship behavior in teaching and explain 0.61 of variance of this variable. Among these dimensions, the roles of content competence, pedagogical competence, dealing with sensitive topics, confidentiality, respect for colleagues, and valid assessment of student were significant. Along with the importance of citizenship behavior of academics, this study highlighted the predictive role of professional ethic in teaching. The results have been discussed in the final section of the paper.

Keywords: professional ethic in teaching, citizenship behavior in teaching, academics

چکیده: رفتار شهروندی استاد در تدریس موجب اثربخشی تدریس می شود. بر این اساس بررسی عوامل مؤثر بر این متغیر نوپا ضروری است. پژوهش حاضر نگاهی ویژه به نقش اخلاق حرفه ای استاد داشته است. نمونه ای معرف مرکب از ۳۸۳ دانشجوی واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی در شهر تهران دو پرسشنامه های روا و پایای اخلاق حرفه‌ای استاد (مورای و همکاران، ۱۹۹۶) و رفتار شهروندی در تدریس (رگو، ۲۰۰۳) را تکمیل کردند. داده های فراهم شده با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه استاندارد تحلیل شد. نتایج نشان داد که ابعاد نه گانه اخلاق حرفه‌ای استاد ضمن داشتن رابطه معنادار با رفتار شهروندی در تدریس، ۰/۶۱ از پراکندگی این متغیر را تبیین می کنند. در بررسی سهم تبیینی انفرادی ابعاد، سهم ابعاد شایستگی محتوایی، شایستگی آموزشی، شایستگی در پرداختن به موضوعات حساس، رازداری، احترام به همکاران و ارزشیابی صحیح دانشجو به لحاظ آماری معنادار محاسبه شد. این پژوهش ضمن تأکید به اهمیت رفتار شهروندی استاد در تدریس، نقش تعیین کننده اخلاق حرفه‌ای او را خاطر نشان کرده است. در پایان در مورد یافته ها بحث شده است.

کلمات کلیدی: اخلاق حرفه ای در تدریس، رفتار

شهروندی در تدریس، استاد دانشگاه

۱. دانشیار، گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه خوارزمی (نویسنده مسئول) رایانامه: hzeinabadi@yahoo.com

۲. کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی دانشگاه خوارزمی رایانامه : bahar.abbaszadegan@yahoo.com

مقدمه

تعلیم و تربیت فراگیران در هر نظام آموزشی در چرخه‌ای از فرایند تدریس و یادگیری تحقق می‌یابد. بطوری که تحت تأثیر افکار سنتی، در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، انتظار می‌رود بیشترین میزان یادگیری و تغییرات رفتاری دانشجویان در هنگام تدریس شکل گیرد (غلامی، ۱۳۹۲). روش تدریس به عنوان یکی از مهمترین مؤلفه‌های برنامه درسی ابزاری مفید برای ایجاد یادگیری با معنا در یادگیرندگان است. هر اندازه استاد با روشهای متفاوتی آشنا باشد، ابزارهای متعددی را در اختیار خواهد داشت که بتواند توسط آنها محتوا و مواد دلخواه را در اختیار دانشجویان قرار دهد. برخی تدریس را علم تلقی کرده اند و بر این باورند که این حوزه هم همچون عرصه علوم طبیعی، تابع اصول و قوانین از پیش تعیین شده است. این گروه معتقدند که روابط مستحکم و باثباتی بر موقعیتهای یاددهی - یادگیری حاکم است. اما در مقابل مدافعان و حامیان تلقی تدریس به عنوان یک حرفه هنری، معتقدند که ظرایف، حساسیت‌ها و پیچیدگی‌های جریان تدریس، به عنوان موقعیت‌های انسانی، امکان حصول و دستیابی به قواعد و قوانین علمی تعمیم پذیر و بدون انعطاف را منتفی می‌سازد. پدید آمدن موقعیت‌های پیش بینی نشده و رفتارهای تعریف نشده در جریان یاددهی - یادگیری، موجب آن می‌گردد که تلقی تدریس به عنوان هنر، تقویت گردد (رضایی، ۱۳۸۴). تلقی تدریس به عنوان علم و یا به عنوان هنر، اینکه معلم در هر دو حالت محور اصلی و اساسی در یادگیری یادگیرندگان است را منکر نمی‌شود. آنچه که در تدریس مبرهن است اینست که استاد در کلاس درس برای ایجاد یادگیری معنادار در دانشجویان نباید از هیچ تلاشی فروگذار نماید. به بیان دیگر تدریس را نمی‌توان یک فرایند با مرزهای وظیفه‌ای مشخص تصور نمود. استاد ناگزیر است که برای ایجاد تغییر در دانشجویان فراتر از انتظار و فراتر از وظیفه نقش آفرینی کند (براجر، رودریگوئز سردنیک، کوچر، ایندوونو و روزنر^۱، ۲۰۰۵). این برداشت از نقش استاد در تدریس با عبارت «رفتار شهروندی در تدریس»^۲ اشتها یافته است.

رفتار شهروندی استاد در تدریس

بسیاری از رفتارهای استادان خارج از محدوده رسمی وظایف و فراتر از آن باید انجام شود (براجر و همکاران، ۲۰۰۵) و چون تدریس حرفه‌ای بی‌حد و مرز است، بنابراین، تلاش برای تعریف و تعیین دقیق وظایف استادان اغلب ناکام می‌ماند. علیرغم اینکه تدریس یک «اشتقاق

¹. Bragger, Rodriguez-Srednicki, Kutcher, Indovino & Rosner

². Citizenship behavior in teaching

رفتار شهروندی در تدریس: تأملی بر نقش پیش بین اخلاق ...

بی‌منتها» در سرمایه‌گذاری سرمایه‌های شخصی استاد برای یادگیری دانشجویان است، تعیین رفتارهای شهروندی استاد در تدریس، می‌تواند تا حدودی مرزهای رسمی و غیر رسمی شغل معلمی را مشخص نماید (اپلاتکا^۱، ۲۰۰۶). متغیر نوین رفتار شهروندی در تدریس، ریشه در تلاش‌های پژوهشگران علم سازمان و مدیریت در مفهوم سازی و اندازه‌گیری سازه «رفتار شهروندی سازمانی»^۲ دارد. این سازه که در خواستگاهی بیرون از مرز سازمان‌های آموزشی مطرح شده است، عبارت از رفتارهای اختیاری، داوطلبانه، افزون بر نقش رسمی و بی‌چشمداشت است که گرچه به طور مستقیم به سیستم‌های پاداش و تنبیه سازمان مربوط نمی‌شود، اما به سیالی و اثربخشی کارکرد آن کمک شایانی می‌کند. مفهوم اختیاری بودن این رفتارها بدان معناست که آنها جزء الزامات رسمی نقش، شرح شغل و وظایف رسمی فرد شاغل نبوده و در قرارداد شغلی او به هیچ عنوان ذکر از آنها نشده است. بروز آنها بسته به نظر و انتخاب فرد است و صرف نظر کردن از آنها تنبیه خاصی را در سازمان بدنبال ندارد (ارگان^۳، ۱۹۸۸، به نقل از زین آبادی، بهرنگی، نوه ابراهیم و فرزاد، ۱۳۸۷). اگرچه وجود این رفتارها در تمام سازمان‌ها مطلوب است اما اهمیت آن در سازمان‌های آموزشی (نظیر دانشگاه‌ها) بیشتر احساس می‌شود. بی‌شک پاسخ مناسب به حساسیت‌های اجتماعی در بعد پیشرفت تحصیلی یادگیرندگان (دانشجویان) و پرورش نیروی انسانی آینده، بدون بروز رفتار شهروندی بالا از جانب استادان، امکان‌پذیر نیست (زین آبادی، ۱۳۹۰).

در نظام‌های آموزشی، علیرغم کثرت پژوهش در باب رفتار شهروندی سازمانی معلمان غیر دانشگاهی، پژوهش در باب رفتارهای شهروندی استادان دانشگاهی^۴ بطور عام، و رفتار شهروندی آنها در تدریس بسیار محدود است. رگو^۵ (۲۰۰۳) با الهام از تعریف رفتار شهروندی سازمانی، و تأکید خاص بر تدریس، رفتارهای شهروندی استادان دانشگاهی را عبارت از رفتارهای داوطلبانه آنها در تدریس می‌داند که ارتباطی به سیستم‌های رسمی پاداش دانشگاهی ندارد. از منظر او این رفتارها به کارکرد اثربخش تدریس کمک شایانی می‌کند و پیامد آن بهبود و پیشبرد یادگیری در دانشجویان است. علیرغم اینکه در تشریح رفتار شهروندی سازمانی معلمان غیر دانشگاهی دیدگاه کلی حاکم است و رفتار شهروندی آنها در تدریس و کلاس درس بخش کوچکی از این رفتارها را تشکیل می‌دهد (زین آبادی و همکاران، ۱۳۸۷)، در خصوص استادان دانشگاهی رفتار شهروندی معطوف به رفتارهای فراتر از وظیفه آنها در تدریس است. دلیل این

^۱. Oplatka

^۲. Organizational citizenship behavior

^۳. Organ

^۴. Citizenship behavior of university teachers (CBUT)

^۵. Rego

امر اینست که کیفیت آموزش عالی در درجه اول با توجه به اتفاقاتی که در کلاس درس و فرایند تدریس می افتد آغاز می شود (هانسن و جکسون^۱، ۱۹۹۶). بر این اساس تأکید بر تدریس و رفتارهای شهروندی استادان در آن قابل توجه است.

رگو (۲۰۰۳) در تشریح کامل رفتارهای شهروندی استادان در تدریس، به چهار بعد مهم اشاره می کند که جدول ۱ به آنها اشاره کرده است.

جدول ۱: ابعاد و نشانگرهای رفتار شهروندی استادان در تدریس

نشانگر	بعد
استاد مروج مشارکت دانشجوی در کلاس است / بصورت باز و آزادانه با دانشجویان گفتگو می کند / زمانیکه استاد نظرات دانشجویان را می پرسد، آنها را به کار نیز می برد.	رفتار مشارکتی
استاد مثال هایی را ارائه می کند که به زندگی روزمره و واقعی دانشجویان مربوط می شود / توجه دانشجویان را به مضامین کاربردی موضوعات نظری جلب می کند / تلاش می کند که برای تدریس موضوعات درسی مثال های کاربردی مطرح کند.	هدایت کاربردی
استاد مباحث درسی را به شیوه نظام مندی ارائه می کند / در ارائه مباحث درسی بصورت منظم عمل می کند (از هر دری سخن نمی گوید) / مباحث درسی را به خوبی از قبل آماده می کند / در ارائه مباحث درسی به صورت روشمند عمل می کند.	وظیفه شناسی
استاد دانشجویان را به خاطر نتایج بد تحصیلی سرزنش نمی کند / دانشجویانی را که به آنها علاقه ندارد جدا نمی نشاند (به آنها کمتر توجه نمی کند) / نسبت به عملکرد درسی پایین دانشجویان بی تفاوتی نشان نمی دهد / اشتباهات درسی دانشجویان را به تمسخر نمی گیرد.	ادب و مهربانی

یکی از عوامل مهمی که منجر انجام پژوهش های گسترده در زمینه رفتار شهروندی شده، این است سازمان‌هایی که این نوع رفتارها در محیط های کاری آنها وجود دارد کارکنانشان نسبت به سازمان تعهد بیشتری دارند و سعی می کنند که تمامی تجربیات، توانایی‌ها و ظرفیت های خود را در جهت اعتلای اهداف سازمانی به کار گیرند (زین آبادی و همکاران، ۱۳۸۷). در سازمان های آموزشی نظیر مدارس و دانشگاه ها نیز، تأثیر شگرف رفتار شهروندی معلمان و استادان بر پیشرفت تحصیلی و یادگیری، عمده‌ترین، مهم‌ترین و منطقی‌ترین توجیه در باب

^۱. Hansen & Jackson

رفتار شهروندی در تدریس: تأملی بر نقش پیش بین اخلاق ...

پژوهش در مورد آن بوده است (دیپائولا و هوی^۱، ۲۰۰۵). اگرچه در تبیین نقش رفتار شهروندی معلمان غیر دانشگاهی در یادگیری بهتر دانش آموزان پژوهش های مختلفی منتشر شده است، اما در مورد استادان دانشگاهی این پژوهش ها بسیار اندک است. برای مثال آلیسون، وس، و دریر^۲ (۲۰۰۱)، در پژوهش خود، دریافتند که رفتار شهروندی استادان با پیشرفت تحصیلی دانشجویان رابطه معنادار (۰/۲۴) دارد. اسکارلیکی و لاتام^۳ (۱۹۹۵) نیز به نتایج مشابه آنها در دانشگاه‌هایی دیگر دست یافتند. رگو (۲۰۰۳)، بر این باور است که رفتار شهروندی استادان کیفیت نظام‌های آموزش عالی را در درجه اول، از طریق تأثیرگذاری بر فرایند یاددهی - یادگیری دانشجویان ارتقاء می بخشد. بر اساس این یافته ها بررسی و شناخت عوامل مؤثر بر این رفتارها بویژه در نظام آموزش عالی و دانشگاه ها بسیار با اهمیت است.

با بررسی ادبیات موجود در حوزه سازمان‌های غیر آموزشی در می‌یابیم که متغیرهای مختلفی با رفتار شهروندی سازمانی کارکنان رابطه نشان داده است. پادساکوف، مکنزی، پین و باکراچ^۴ (۲۰۰۰)، این عوامل را در سطوح فردی، سازمانی و متغیرهای رهبری بررسی نموده‌اند. در میان عوامل فردی پژوهش های بسیار معدودی (نظیر تورنیپسیت^۵، ۲۰۰۲؛ بهاری فر، جواهری کامل و احمدی، ۱۳۹۰؛ طاهری دمنه، زنجیرچی، و نجاتیان قاسمیه، ۱۳۹۰) به بررسی نقش متغیرهای اخلاقی پرداخته اند. هر چند مفهوم رفتار شهروندی به عنوان یکی از مباحث جدید در رفتار سازمانی، رفتاری را در برمی‌گیرد که می‌تواند اخلاقی و یا غیر اخلاقی باشد، اما با نگاه به شاخص‌های مطرح در این مفهوم، نمی‌توان نقش و تأثیر مثبت اخلاق فردی و حرفه ای بر آن را نادیده گرفت (طاهری دمنه و همکاران، ۱۳۹۰).

اخلاق حرفه ای استاد در تدریس

بسیاری از رفتارهای کارکنان در سازمان ها تحت تأثیر کدهای اخلاقی و اخلاق حرفه ای آنهاست (سامرز^۶، ۲۰۰۱). حاکمیت اخلاق حرفه ای در سازمان، قادر است به میزان بسیار چشمگیری سازمان را در جهت کاهش تنش ها و موفقیت در تحقق اثربخش اهداف یاری نماید. امروزه داشتن اخلاق حرفه ای، به عنوان یک مزیت رقابتی در سازمان مطرح می باشد (تورنیپسیت، ۲۰۰۲). هر سازمانی دارای کدهای اخلاقی متناسب با ساختار حرفه های خود می باشد که اخلاق حرفه ای نام دارند. این کدها در وهله اول، از ماهیت حرفه یا شغل به دست آمده

1. DiPaola & Hoy

2. Allison, Voss & Dryer

3. Skarlicki & Latham

4. Podsakoff, MacKenzie, Paine & Bachrach

5. Turnipseed

6. Somers

است (کمپبل^۱، ۲۰۰۸). در بیانی ساده می‌توان گفت که اخلاق حرفه‌ای یک رشته هنجارهایی است که مشخص می‌کند فرد در حرفه خود، چه رفتارهایی را باید انجام دهد و از چه کارهایی باید اجتناب کند (کارنل^۲، ۲۰۰۷).

آموزش عالی نیز نظامی حرفه‌ای است و استادان به عنوان افرادی که مسوولیت تعلیم و تربیت دانشجویان را بر عهده دارند باید از اصول اخلاقی حرفه خود آگاهی داشته و به آن پایبند باشند. اخلاق در همه ابعاد آموزش عالی گسترده شده است و حتی از حوزه مسوولیت‌های قانونی مؤسسات آموزش عالی نیز فراتر رفته است (مورای، جیلز، لنون، مکر، و رابینسون^۳، ۱۹۹۶). امروزه استادان با مشکلات گسترده و بسیار پیچیده‌ای روبه‌رو هستند و تهیه و تدوین چارچوب‌های اخلاقی درست و مدون، کمک بسیار زیادی به آنها در ایجاد روابط درست با دانشجویان، حل مشکلات و تصمیم‌گیری‌های اخلاقی می‌نماید (فلشیو و پینیا دز^۴، ۱۹۹۹). همچنین اخلاق حرفه‌ای در آموزش عالی مشخص‌کننده حدود و ثغور رفتار حرفه‌ای استادان است و رعایت آن تضمین‌کننده سلامت فرایند یاددهی - یادگیری است و موجب افزایش تعهد پاسخگویی آنها نسبت به نیازهای دانشجویان می‌شود (ایمانی پور، ۱۳۹۱).

اخلاق در آموزش عالی که برخی آن را به اخلاق حرفه‌ای و شغلی تقسیم کرده‌اند (قراملکی، ۱۳۸۸)، عموماً در چهار بعد آموزشی، پژوهشی، دانشجویی و مدیریتی مورد بررسی قرار می‌گیرد که بی‌شک یکی از مهم‌ترین زمینه‌های آن مربوط به تدریس و رعایت اخلاق در آن است و وجود آن باعث افزایش اثربخشی در تدریس و افزایش یادگیری و امنیت روانی دانشجویان می‌شود (آراسته، نوه ابراهیم، مطلبی فرد، ۱۳۸۹). اخلاق و تدریس به طور ذاتی سازگار و به طور اجتناب ناپذیری در هم تنیده‌اند (کمپبل، ۲۰۰۸). اگرچه این موضوع که تدریس در میان سایر مشاغل به صورت یک حرفه مورد توجه قرار گیرد، موضوع بحث انگیزی است، اما نمی‌توان انکار کرد که دانشگاه‌ها در پی آند شرایط حرفه‌ای واقعی‌ای را برای تدریس ایجاد کنند و استادان را ملزم به رعایت آنها نمایند (طاهری دمنه و همکاران، ۱۳۹۰). با توجه به اینکه روز به روز بر اهمیت و پیچیدگی حرفه تدریس اضافه می‌گردد، خود استادان باید تضمین نمایند که رویه حرفه‌ای تدریس آن‌ها با استانداردها انطباق داشته باشد. برای نیل به این استانداردها، آنها نه تنها باید در کسب و توسعه ویژگی‌ها و صلاحیت‌های عمومی بکوشند، بلکه باید نسبت به یادگیری مداوم در حرفه خود متعهد باشند، برای تعمیق دانش خود تلاش کنند، مهارت‌های تدریس خود را توسعه دهند و تدریس خود را با پیشرفت‌های علمی تدریس هماهنگ نمایند (عزیزی، ۱۳۸۹).

¹. Campbell

². Carnell

³. Murray, Gillese, Lennon, Mercer, & Robinson

⁴. Felicio & Pieniadz

رفتار شهروندی در تدریس: تأملی بر نقش پیش بین اخلاق ...

در زمینه اخلاق حرفه‌ای در تدریس، ابعاد مختلفی از سوی صاحب‌نظران اشاره شده است. مورای و همکاران (۱۹۹۶) در یک تقسیم بندی نه بعدی، به مهمترین اصول اخلاقی در تدریس دانشگاهی اشاره کرده اند که جدول ۲ به توضیح آن پرداخته است.

جدول ۲: ابعاد و نشانگرهای اخلاق در تدریس دانشگاهی

بعد	نشانگر
شایستگی محتوایی	استاد در کلاس از مطالب به روز استفاده می کند / محتوا و اهداف درس هماهنگ است / محتوای درس دانشجو را برای دروس بعدی آماده می کند / استاد برای ارائه محتوا از تخصص لازم برخوردار است / محتوای ارائه شده در کلاس جامع است.
شایستگی آموزشی	استاد اهداف درس را در آغاز تشریح می کند / روش تدریس متناسب با اهداف را انتخاب می کند / در تدریس با همه دانشجویان ارتباط برقرار می کند / در حین تدریس موقعیتهای مناسبی برای تمرین و دریافت بازخورد ایجاد می کند / آزمونهای یادگیری با اهداف درس هماهنگ است / استاد در مورد روشهای تدریس از آگاهی لازم برخوردار است.
شایستگی در پرداختن به موضوعات حساس	استاد دانشجویان را ترغیب به بیان نظرات شخصی می کند / در کلاس زمینه برای بحث آزاد در مورد موضوعات چالشی فراهم می شود / در مواقع بحث فضای احترام متقابل در کلاس وجود دارد / استاد به ارائه توضیح در مورد وجود برخی مباحث تنش زا در محتوای درسی می پردازد.
رشد دانشجو	استاد بگونه ای تدریس می کند که به رشد استقلال فکری دانشجو کمک کند / در مواقع نیاز دانشجو، وقت کافی برای او می گذارد / به برخورد احترام آمیز و دور از تحقیر دانشجویان اهمیت می دهد / نظرات شخصی خود را به دانشجویان تحمیل نمی کند / تکالیفی که به دانشجویان ارائه می کند مرتبط با درس است
شایستگی در برقراری روابط دو سویه با دانشجو	استاد از برقراری هرگونه روابط عاطفی با دانشجویان دوری می کند / رابطه او با دانشجویان بر اهداف درسی متمرکز است / از واگذاری مسئولیت تدریس به همکاران خود دوری می کند / از روابطی که باعث لطمه زدن به استانداردهای آموزشی می شود دوری می کند.
رازداری	استاد نمره دانشجویان را محرمانه تلقی می کند / در محرمانه نگه داشتن مکالمات خصوصیش با دانشجویان به خوبی عمل می کند / از انتقال اطلاعات شخصی دانشجویان به سایر افراد خودداری می کند / مشکلات تحصیلی دانشجویان را به افراد غیر مرتبط ارائه نمی کند.

نشانیگر	بعد
استاد با سایر اعضای هیئت علمی برای کمک به رشد دانشجویان همکاری می‌کند / در کلاس از شیوه تدریس و سطح علمی سایر استادان انتقاد نمی‌کند / برای حذف استادان دیگر تلاش نمی‌کند / از دادن القاب نامناسب و یا تخریب استادان دیگر در کلاس دوری می‌کند / اختلاف نظرهای خود با استادان را در ارزیابی دانشجویان در نظر نمی‌گیرد.	احترام به همکاران
در کلاس ارزشیابی صحیح و منصفانه از دانشجویان به عمل می‌آید / در آغاز ترم شیوه نمره گذاری و ارزشیابی پایان ترم توضیح داده می‌شود / شیوه های ارزشیابی که در کلاس استفاده می‌شود با اهداف درسی هماهنگ است / سوالات آزمون با مطالب تدریس شده در کلاس هماهنگی دارد / قضاوت شخصی استاد در ارزشیابی دانشجو تأثیرگذار نیست.	ارزشیابی صحیح
استاد برای تحقق اهداف دانشگاه تلاش می‌کند / آگاهی کافی در رابطه با استانداردها و قوانین آموزشی دارد / برای کمک به پیشرفت دانشگاه تلاش می‌کند / بیشترین اولویت را بر دانشگاه خود قائل است.	احترام به دانشگاه

بیان مسأله و سؤال های پژوهش

استادان به عنوان مهم ترین سرمایه های انسانی نقش مهمی در اعتباربخشی و افزایش کیفیت دانشگاه ها دارند. اگرچه عوامل زیادی بیانگر کیفیت دانشگاهی است، اما آنها حساسترین نقش را در تعیین سطح کیفیت آموزشی ایفا می کنند (رگو، ۲۰۰۳). مهمترین و ملموسترین نقش آفرینی آنها در ارتقاء کیفیت، بغیر از فعالیت های پژوهشی، در کلاس درس و در زمانی که به تدریس مشغولند اتفاق می افتد. هر چه او مجهز به اصول پسندیده اخلاق حرفه ای باشد عملکرد بهتری در تدریس خواهد داشت.

آنچه که برخی از پژوهش های خارجی در خصوص نقش اخلاق حرفه ای در رفتار شهروندی سازمانی کارکنان فراهم کرده اند (نظیر بیکر، هانت و آندریوس^۱، ۲۰۰۶) اولین مسأله پژوهش را شکل می دهد. بر اساس یافته های این پژوهش ها، افرادی که رفتار اخلاقی بالاتر و بیشتری دارند، رفتار شهروندی بیشتری نیز از خود نشان می دهند. می توان اینگونه نتیجه گرفت که رفتارهای شهروندی سازمانی، ظهور و نمود رفتار اخلاقی در محیط کار است. در نتیجه، انتظار می رود افرادی که رفتار اخلاقی بالاتری دارند، رفتار شهروندی سازمانی بیشتری را نیز نشان دهند؛ بنابراین، رفتار اخلاقی فرد می تواند به طور مثبتی با رفتارهای شهروندی سازمانی رابطه داشته باشد. بر اساس این یافته ها این مسأله مطرح است که آیا اخلاق حرفه ای استاد در

^۱. Baker, Hunt, & Andrews

رفتار شهروندی در تدریس: تأملی بر نقش پیش بین اخلاق ...

تدریس نیز می تواند پیش بینی کننده رفتار شهروندی او در تدریس باشد و همان نتایجی را فراهم کند که در سازمان های غیر آموزشی فراهم شده است. اینکه چرا این مسأله مطرح شده است، در حقیقت به علت تفاوت ماهوی در کار حرفه ای یک استاد و یک کارمند در سازمان های دیگر می باشد. تدریس فعالیتی است که درونمایه آن اخلاقی است. به بیان دیگر با کدهای اخلاقی فردی قرابت بیشتری دارد. علاوه بر آن در خصوص متغیر رفتار شهروندی در تدریس نیز چنین تفاوت ماهوی احساس می شود. گرچه متغیر رفتار شهروندی در تدریس با متغیر رفتار شهروندی سازمانی سایر کارکنان هم ریشه است، ولی واقعیت امر اینست که این دو متغیر تفاوت های اساسی دارند. از یک سو می توان گفت که هماهنگی بالایی بین اهداف فردی استادان با اهداف نظام آموزشی (دانشگاه) وجود دارد. هدف استاد و هدف دانشگاه، در درجه اول افزایش و بهبود مستمر یادگیری در یادگیرندگان است. این هماهنگی تضمین کننده رفتار شهروندی بالایی در استادان است. چراکه افرادی که بین اهداف خود و اهداف سازمان قرابت زیادی احساس می کنند اشتیاق بیشتری برای تحقق آن دارند (ونکوور و اشمیت^۱، ۱۹۹۱). اما ممکن است که در سازمان های دیگر این هماهنگی کمتر و یا حتی وجود نداشته باشد. همچنین از آنجا که تدریس فعالیت حرفه ای بدون مرز است و به راحتی نمی توان مرزهای وظیفه و فراتر از وظیفه را در آن تعیین نمود، لذا پاسخ به این سؤال که کدام رفتار در قلمرو رفتارهای شهروندی و کدام یک در حیطه وظایف رسمی معلمان واقع می شود، قدری مشکل است (اپلاتکا، ۲۰۰۶). طبیعتاً در سازمان های دیگر این مشکل کمتر وجود دارد. علاوه بر آن تعهد استاد به دانشجو تعهدی احساسی، درونی و اخلاقی است. استاد خوب نسبت به تدریس و یادگیری دانشجویان بسیار دلوایس هستند (اپلاتکا، ۲۰۰۶). این ویژگی ها، رفتار شهروندی آنها را احساسی تر، درونی تر و اخلاقی تر از کارکنان سازمان های غیر آموزشی می سازد. با توجه به این موارد بررسی و تبیین رابطه اخلاق حرفه ای استاد و رفتار شهروندی او در تدریس یافته های مهمی را می تواند فراهم کند. علیرغم این اهمیت پژوهش های منتشر شده داخلی و خارجی خاصی در خصوص نقش اخلاق حرفه ای استادان در رفتارهای شهروندی آنها در تدریس انجام نشده است و شکاف پژوهشی مهمی در این رابطه احساس می شود.

همچنین از آنجا که اغلب پژوهش های صورت گرفته در حوزه اخلاق حرفه ای و یا رفتار شهروندی سازمانی (نه رفتار شهروندی در تدریس) در دانشگاه های دولتی صورت گرفته و از دانشگاه های آزاد غفلت شده است لذا پژوهش حاضر با تمرکز بر این دانشگاه ها درصدد فراهم آوری یافت هایی در مورد استادان دانشگاه آزاد از منظر دانشجویان این دانشگاه ها می باشد. با

^۱. Vancouver & Schmitt

توجه به مسائل پژوهش و همچنین ضرورت بررسی رابطه میان این دو متغیر، یافته های مهمی با توجه به پاسخدهی به سؤال های پژوهشی ذیل فراهم شده است.

- ۱) آیا رابطه معناداری میان ابعاد اخلاق حرفه ای استادان در تدریس با رفتار شهروندی آنها در تدریس وجود دارد؟
- ۲) آیا ابعاد اخلاق حرفه ای استادان در تدریس تبیین معناداری از رفتار شهروندی آنها در تدریس دارد؟

روش شناسی

پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ نحوه گردآوری داده ها، توصیفی از نوع همبستگی است. پژوهش همبستگی با این هدف انجام می‌شود که رابطه میان متغیرها را نشان دهد. پژوهش همبستگی به سه دسته کلی تقسیم می‌شود. دسته اول به پژوهش هایی مربوط می‌شود که هدف آنها بررسی همبستگی دو متغیری است، بدین معنی که پژوهشگر می‌خواهد رابطه دو به دوی متغیرها را بررسی کند. دسته دوم پژوهش های رگرسیونی را شامل می‌شود که هدف آن پیش بینی تغییرات یک یا چند متغیر وابسته (ملاک) با توجه به متغیرهای مستقل (پیش بین) است. و در نهایت دسته سوم مربوط به تحلیل ماتریس همبستگی و آزمودن روابط علی مبنی بر نظریه ها انجام می‌گیرد (سرمد، حجازی و بازرگان، ۱۳۸۳). با توجه به اینکه در این پژوهش هم به روابط دو به دو و هم به روابط چند متغیری پرداخته شده است، بنابراین پژوهش همبستگی حاضر از نوع دو متغیری و رگرسیونی می‌باشد. پژوهش های رگرسیونی به لحاظ ساختاری به سه دسته ساده، چند متغیره و چندگانه تقسیم می‌شوند. پژوهش حاضر از نوع سوم می‌باشد که در آن واریانس رفتار شهروندی در تدریس از طریق مشارکت نسبی و ترکیب خطی مجموعه ای از متغیرهای مستقل (ابعاد نه گانه اخلاق حرفه ای در تدریس) تبیین شده است.

جامعه آماری را کلیه دانشجویان دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران در رشته های مختلف تشکیل داده است ($N=146666$) که از آن ۳۸۳ دانشجو با کاربرد روش نمونه گیری خوشه ای انتخاب شده اند. به این صورت که از هر دانشگاه، دانشکده هایی و از هر دانشکده کلاس هایی به صورت تصادفی انتخاب شد. دانشجویان هر کلاس در مورد استاد همان کلاس و در پایان نیمسال تحصیلی، اعلام نظر کرده اند. حجم نمونه بر اساس جدول کرجیسی و مورگان ۳۷۳ نفر تعیین شد اما برای جبران و حذف اطلاعات ناقص ۴۰۰ پرسشنامه در بین دانشجویان توزیع شد که از

رفتار شهروندی در تدریس: تأملی بر نقش پیش بین اخلاق ...

این تعداد ۳۸۳ پرسشنامه برای تحلیل انتخاب شد. جدول شماره ۳ به تفکیک هر واحد دانشگاهی نمونه مورد بررسی را تشریح کرده است.

جدول ۳: آمار دانشجویان دانشگاه های آزاد و برآورد حجم نمونه با توجه به تعداد کل دانشجویان (سال ۱۳۹۳)

تعداد نمونه	درصد	تعداد کل دانشجویان	دانشگاه آزاد اسلامی
۸۴	۲۲	۳۲۰۰۰	واحد تهران - جنوب
۱۵	۴	۶۱۵۳	واحد پزشکی تهران
۲۷	۷	۱۰۰۰۰	واحد تهران - شرق
۱۷	۴,۵	۶۶۰۰	واحد تهران - غرب
۱۰۳	۲۷	۴۰۰۰۰	واحد تهران - مرکز
۵۸	۱۵	۲۱۹۱۳	واحد تهران - شمال
۷۹	۲۰,۵	۳۰۰۰۰	واحد علوم و تحقیقات
۳۸۳	۱۰۰	۱۴۶۶۶۶	مجموع

در این پژوهش در تجزیه و تحلیل داده ها، برای پاسخ به سؤال اول (با رعایت مفروضه‌های رابطه خطی بین متغیرها، شکل مشابه توزیع ها و یکسانی نمودار پراکندگی) از ضریب همبستگی پیرسون و برای پاسخ به سؤال دوم از رگرسیون چندگانه استفاده شده است. در رگرسیون چندگانه ورود متغیرهای پیش بین (مستقل) در معادله به سه روش استاندارد (همزمان)، گام به گام و سلسله مراتبی صورت می گیرد. در این پژوهش تحلیل به روش اول انجام شده است که بر اساس آن همزمان تمام متغیرهای پیش بین (ابعاد نه گانه اخلاق حرفه ای در تدریس) با هم وارد معادله پیش بینی متغیر وابسته (رفتار شهروندی در تدریس) شده اند. رگرسیون چندگانه مفروضاتی دارد که در این پژوهش شاخص دوربین واتسون^۱ برای بررسی عدم همبستگی بین خطاها و استقلال آنها و شاخص عامل تورم واریانس^۲ برای بررسی مفروضه عدم هم خطی چندگانه بین متغیرهای مستقل محاسبه شدند که نتایج حاکی از مناسبت آنها بوده است.

1. Durbin Watson (DW)

2. Variance Inflation Factor (VIF)

ابزارهای پژوهش

در این پژوهش برای اندازه‌گیری متغیرها از دو پرسشنامه استفاده شده است. برای بررسی پایایی پرسشنامه‌ها از آلفای کرونباخ و برای بررسی روایی آنها از روایی محتوایی (متخصصان) استفاده شده است. این پرسشنامه‌ها به شرح ذیل می‌باشند:

۱) پرسشنامه اخلاق حرفه‌ای در تدریس: این پرسشنامه بر اساس اصول نه‌گانه اخلاق حرفه‌ای در تدریس که توسط مورای و همکاران (۱۹۹۶) مطرح شده است (جدول ۲) تدوین شده است. مطلبی فرد (۱۳۸۹) بر اساس این اصول این پرسشنامه را در ۹ بعد (شایستگی محتوایی، شایستگی آموزشی، شایستگی در پرداختن به موضوعات حساس، رشد دانشجو، شایستگی در برقراری روابط دو سویه با دانشجو، رازداری، احترام به همکاران، ارزشیابی صحیح، احترام به دانشگاه) و ۴ گویه طراحی و اجرا کرده است که در این پژوهش نیز با اندکی تغییر از آن استفاده شده است. دانشجویان مورد مطالعه، در یک مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت، با انتخاب یکی از اعداد: ۱، ۲، ۳، ۴، ۵ (از کمترین تا بیشترین میزان)، میزان رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای در تدریس را برای استاد خود تعیین کرده‌اند. مطلبی فرد (۱۳۸۹) برای این پرسشنامه ضرایب پایایی کل و خرده مقیاس‌ها را بالاتر از ۰/۹۰ گزارش کرده‌اند. در این پژوهش نیز این ضرایب بین ۰/۶۸ تا ۰/۹۵ محاسبه شده است.

۲) پرسشنامه رفتار شهروندی در تدریس: این پرسشنامه توسط رگو (۲۰۰۳) در ۴ بعد (رفتار مشارکتی، هدایت کاربردی، وظیفه‌شناسی، ادب و مهربانی) و ۱۴ گویه ساخته شده است. رگو (۲۰۰۳) برای بررسی روایی از روایی سازه استفاده کرده و روایی خوبی گزارش کرده است. همچنین ضریب پایایی بالاتر ۰/۸۰ را در خصوص پایایی ابعاد و کل پرسشنامه گزارش کرده است. در پژوهش حاضر بدون در نظر گرفتن نمره هر بعد، صرفاً نمره کل برای هر استاد محاسبه شده است. در این پرسشنامه نیز دانشجویان منتخب در یک مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت، با انتخاب یکی از اعداد: ۱، ۲، ۳، ۴، ۵ (از کمترین تا بیشترین)، میزان رفتارهای شهروندی در تدریس استاد خود را ارزیابی کرده‌اند. با توجه به اینکه در این پژوهش نمره کل پرسشنامه مد نظر بوده است، ضریب پایایی کل برابر با ۰/۷۲ محاسبه شده است.

یافته‌ها

برای پاسخ به سؤال اول پژوهش ضریب همبستگی پیرسون میان ابعاد ۹ گانه اخلاق حرفه‌ای در تدریس و رفتار شهروندی در تدریس به ترتیب ذکر شده در جدول ۴ محاسبه شد.

رفتار شهروندی در تدریس: تأملی بر نقش پیش بین اخلاق ...

جدول ۴: ضرایب همبستگی میان ابعاد ۹ گانه اخلاق حرفه ای در تدریس و رفتار شهروندی در

تدریس

متغیرها	شایستگی محتوایی	شایستگی آموزشی	شایستگی در پرداختن به موضوعات حساس	رشد دانشجو	شایستگی در برقراری روابط دو سویه با دانشجو	رازداری	احترام به همکاران	ارزشیابی صحیح	احترام به دانشگاه
رفتار شهروندی در تدریس	۰/۶۹*	۰/۷۳*	۰/۵۲*	۰/۵۸*	۰/۴۰*	۰/۴۱*	۰/۵۴*	۰/۶۲*	۰/۵۵*

$P < 0/01$ *

همانگونه که جدول ۴ نشان می‌دهد، میان رفتار شهروندی در تدریس با شایستگی محتوایی ($r=0/69$)، با شایستگی آموزشی ($r=0/73$)، با شایستگی در پرداختن به موضوعات حساس ($r=0/52$)، با رشد دانشجو ($r=0/58$)، شایستگی در برقراری روابط دو سویه با دانشجو ($r=0/40$)، رازداری ($r=0/41$)، احترام به همکاران ($r=0/54$)، ارزشیابی صحیح ($r=0/62$) و احترام به دانشگاه ($r=0/55$) رابطه معناداری در سطح $P < 0/01$ وجود دارد. در این میان بالاترین ضریب مربوط به رابطه بین شایستگی آموزشی و رفتار شهروندی در تدریس ($r=0/73$)، و پایینترین ضریب مربوط به رابطه بین شایستگی در برقراری روابط دو سویه با دانشجو و رفتار شهروندی در تدریس ($r=0/40$) می‌باشد. به این ترتیب در پاسخ به سؤال اول این نتیجه حاصل می‌شود که میان تمامی ابعاد اخلاق حرفه ای در تدریس و رفتار شهروندی در تدریس همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد.

اما در پاسخ به سؤال دو پژوهش از رگرسیون چندگانه استاندارد (همزمان) استفاده شد. ابعاد ۹ گانه اخلاق حرفه ای در تدریس (شایستگی محتوایی، شایستگی آموزشی، شایستگی در پرداختن به موضوعات حساس، رشد دانشجو، شایستگی در برقراری روابط دو سویه با دانشجو، رازداری، احترام به همکاران، ارزشیابی صحیح، احترام به دانشگاه) به عنوان پیش‌بینی کننده متغیر رفتار شهروندی در تدریس مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. نتایج این تحلیل در جدول ۵ گزارش شده است.

جدول ۵: نتایج تحلیل رگرسیون

متغیرهای پیش‌بین	متغیر ملاک	R ²	SS	df	MS	F	β	t
شایستگی محتوایی	رفتار شهروندی در تدریس	۰/۶۱	۷۱/۱۲۱ ۴۶/۱۶۷	۹ ۳۷۳	۷/۹۰۲ ۰/۱۲۴	*۶۳/۸۴۵	۰/۱۵	۳/۳۹*
شایستگی آموزشی							۰/۲۲	۴/۵۳*
شایستگی در پرداختن به موضوعات حساس							۰/۰۷	۲/۲۹*
رشد دانشجو							۰/۰۳	۰/۷۸
شایستگی در برقراری روابط دو سویه با دانشجو							۰/۰۷	۰/۲۴
رازداری							۰/۰۷	۲/۵۰*
احترام به همکاران							۰/۰۹	۲/۸۷*
ارزشیابی صحیح							۰/۱۳	۴/۴۱*
احترام به دانشگاه							۰/۰۰۱	۰/۰۳

$P < 0/05^*$

همانگونه که در جدول ۵ ملاحظه می‌شود، در کل ۰/۶۱ از واریانس رفتار شهروندی در تدریس توسط ابعاد اخلاق حرفه‌ای در تدریس پیش‌بینی می‌شود و این میزان پیش‌بینی به لحاظ آماری معنادار است ($F[۹, ۳۷۳]=۶۳/۸۴۵$). علاوه بر آن میزان اهمیت نسبی هر کدام از ابعاد اخلاق حرفه‌ای در تدریس در پیش‌بینی رفتار شهروندی در تدریس در جدول محاسبه

رفتار شهروندی در تدریس: تأملی بر نقش پیش بین اخلاق ...

شده است. بزرگ بودن مقدار β نشان دهنده اهمیت نسبی و نقش آن در پیش بینی متغیر وابسته است. از جدول ۵ می توان استنباط کرد ابعاد شایستگی محتوایی ($\beta=0/15$, $t=3/39$)، شایستگی آموزشی ($\beta=0/22$, $t=4/53$)، شایستگی در پرداختن به موضوعات حساس ($\beta=0/07$, $t=2/29$)، رازداری ($\beta=0/07$, $t=2/50$)، احترام به همکاران ($\beta=0/09$, $t=2/87$) و ارزشیابی صحیح ($\beta=0/13$, $t=4/41$) تبیین معناداری داشته اند. بعد شایستگی آموزشی به مراتب سهم بیشتری در مقایسه با سایر ابعاد در پیش بینی رفتار شهروندی در تدریس داشته است ($\beta=0/22$, $t=4/53$). همچنین یافته های جدول نشان می دهد که ابعاد رشد دانشجو، شایستگی در برقراری روابط دو سویه با دانشجو و احترام به دانشگاه تبیین معناداری از رفتار شهروندی در تدریس ندارند.

بحث و نتیجه گیری

نتایج و یافته های پژوهش حاضر در مجموع حاکی از آن بود که اخلاق حرفه ای استاد در تدریس با رفتار شهروندی او در تدریس رابطه دارد. اگرچه در مقام پیش بینی برخی از ابعاد اخلاقی استاد در تدریس (رشد دانشجو، شایستگی در برقراری روابط دو سویه با دانشجو، احترام به دانشگاه) نتوانست تبیین معناداری از رفتار شهروندی در تدریس داشته باشد، اما در مجموع می توان اخلاق حرفه ای استاد در تدریس را به عنوان پیشاینده و پیش بینی کننده رفتارهای شهروندی استادان در تدریس معرفی نمود. به بیان دیگر می توان مدعی بود که هر چه استاد به اصول اخلاق حرفه ای در تدریس مجهز باشد به نسبت مجهز به رفتارهای شهروندی در تدریس خود نیز می باشد که در چنین شرایطی یادگیری مطلوب و معنادار در دانشجویان قابل انتظار است. نکته قابل تأمل در نتایج آزمون رگرسیون این است که از میان ابعاد ۹ گانه اخلاق حرفه ای، ابعادی که به میزان ملموستری به بحث تدریس و فرایند یاددهی و یادگیری مربوط می شوند (شایستگی محتوایی، شایستگی آموزشی، ارزشیابی صحیح) نسبت بیشتری از پراکندگی رفتار شهروندی در تدریس را تبیین کرده اند. این یافته با توجه به ماهیت تدریسی رفتار شهروندی قابل تأمل است.

در خصوص اهمیت بعد شایستگی محتوایی برخی از پژوهشگران دارلینگ هاموند و اشنایدر^۱ (۲۰۰۰) و ولکانو^۲ (۲۰۰۷)، معتقدند که تسلط بر محتوا از مهمترین ویژگی های یک مدرس کارآمد می باشد. اینکه استاد در عین داشتن تخصص محتوایی، در کلاس از مطالب به روز استفاده می کند، محتوا را بطور جامع و در راستای اهداف درس ارائه می کند و همچنین

1. Darling-Hammond & Snyder

2. Vulcano

محتوای ارائه شده از جانب او دانشجو را برای دروس بعدی آماده می‌کند بسیار مهم و تعیین کننده است. شاید بتوان گفت که شایستگی محتوایی استاد شرط لازم تدریس است و نمی‌توان استادی را بدون چنین شایستگی‌ای تعریف و تصور نمود. اگر چنین شایستگی در استاد موجود نباشد و یا حداقل باشد، کاربست روش‌های مختلف تدریس و به بیان دیگر شایستگی آموزشی از جانب او کارساز نیست.

ولکانو (۲۰۰۷)، معتقد است توجه به شایستگی آموزشی موجب اثربخش‌تر شدن فرایند تدریس می‌شود. همچنین به زعم گولان و فرانسون^۱ (۲۰۰۹)، کارآمدی آموزشی یکی از شاخص‌های پویا است که منجر به انعطاف‌پذیری روش‌های تدریس، ایجاد فرصت‌های آموزشی برابر و اثربخش شدن تدریس می‌شود. شایستگی آموزشی به عنوان یکی از مؤلفه‌های تدریس اثربخش توسط پژوهشگران مختلف (نظیر الوشاهی و کوک^۲، ۲۰۰۹)، همواره مورد تأکید قرار گرفته است. استاد شایسته در آموزش ضمن آگاهی در روش‌های تدریس، اهداف درس را در آغاز تشریح می‌کند، روش تدریس متناسب با اهداف را انتخاب می‌کند، در تدریس با همه دانشجویان ارتباط برقرار می‌کند، در حین تدریس موقعیت‌های مناسبی برای تمرین و دریافت بازخورد ایجاد می‌کند و آزمونهای یادگیری او با اهداف درس هماهنگ است. در چنین شرایط بروز رفتارهای شهروندی در تدریس قابل انتظار است که نتایج این پژوهش‌ها شاهدی بر این انتظار بوده است.

در خصوص بعد شایستگی در پرداختن به موضوعات حساس نیز نتایج حاکی از رابطه و نقش پیش‌بینی‌کننده معنادار آن بود. میجر، کورتاگر و واسالوس^۳ (۲۰۰۹)، معتقدند موضوعاتی که از نظر دانشجویان حساس است باید در فضایی باز، صادقانه و مثبت مورد بحث قرار گیرد. همچنین مورای و همکاران (۱۹۹۶)، اظهار می‌دارند زمانی که استاد به موضوعات حساس می‌پردازد به منظور ایجاد فضای سالم و باز بحث کلاسی، باید سعی در مشارکت همه دانشجویان در این مباحث داشته باشد. استاد شایسته در پرداختن به موضوعات حساس دانشجویان را ترغیب به بیان نظرات شخصی می‌کند، در کلاس زمینه برای بحث آزاد در مورد موضوعات چالشی فراهم می‌کند، در مواقع بحث فضای احترام متقابل در کلاس ایجاد می‌کند و به ارائه توضیح در مورد وجود برخی مباحث تنش‌زا در محتوای درسی می‌پردازد. بر همین اساس است که پژوهشگران از این بعد به عنوان یکی دیگر از مؤلفه‌های مهم اخلاق حرفه‌ای در تدریس یاد کرده‌اند.

در خصوص بعد ارزشیابی صحیح نیز نتایج حاکی از رابطه و نقش پیش‌بینی‌کننده معنادار آن بود. سنجش یادگیری دانشجویان، یکی از مسئولیت‌های حرفه‌ای استادان است (گولان و

^۱. Golan & Fransson

^۲. Alweshahi & Cook

^۳. Meijer, Korthagen & Vasalos

رفتار شهروندی در تدریس: تأملی بر نقش پیش بین اخلاق ...

فرانسن، ۲۰۰۹). کرم دوست (۱۳۸۳) معتقد است هرگونه ارزشیابی از پیشرفت تحصیلی بعید است که اثر مهمی بر آموزش داشته باشد، مگر اینکه حاصل آن انعکاسی از فرآیند تدریس و یادگیری تلقی شده و نتایج آن به دقت بررسی شود تا ضمن روشن شدن وضعیت یادگیری، در اصلاح و بهبود فرآیند تدریس و افزایش اثربخشی و کارایی استفاده بهینه شود. استاد شایسته در ارزشیابی، در کلاس ارزشیابی صحیح و منصفانه ای از دانشجویان به عمل می‌ورد، در آغاز ترم شیوه نمره گذاری و ارزشیابی پایان ترم توضیح داده می‌دهد و شیوه های ارزشیابی خود را با اهداف درس هماهنگ می‌کند، سؤالات آزمون او با مطالب تدریس شده در کلاس هماهنگی دارد و قضاوت شخصی خود را در ارزشیابی دانشجو دخیل نمی‌کند. در چنین شرایطی بروز رفتار شهروندی در تدریس قابل انتظار است و استادی که چنین ویژگی دارد به احتمال فراوان فراتر از انتظار در تدریس خود عمل می‌کند.

اما یافته های پژوهش در بعد احترام به همکاران با یافته های مربوط به سایر ابعاد ذکر شده هماهنگ بوده است. علاوه بر نقش و فواید مهم همکاری استادان با یکدیگر، احترام آنها با یکدیگر با هدف اصلی آموزش یعنی رشد و پرورش دانشجویان عجین شده است (مورای و همکاران، ۱۹۹۶). عدم رعایت احترام به همکار از سوی استادان، منجر به سوگیری در امر آموزش و ارزیابی دانشجویان می‌گردد و وجود اختلاف در میان استادان منجر به بروز مشکلاتی در زمینه تدریس می‌گردد. استادی که به همکار خود احترام می‌گذارد با سایر اعضای هیئت علمی برای کمک به رشد دانشجویان همکاری می‌کند، در کلاس از شیوه تدریس و سطح علمی سایر استادان انتقاد نمی‌کند، برای حذف استادان دیگر تلاش نمی‌کند، از دادن القاب نامناسب و یا تخریب استادان دیگر در کلاس دوری می‌کند و اختلاف نظرهای خود با استادان را در ارزیابی دانشجویان در نظر نمی‌گیرد. بر این اساس نمی‌توان انتظار داشت که استادی که به همکاران خود احترام نمی‌گذارد در تدریس خود رفتار شهروندی بالایی نیز داشته باشد. این مدعا با توجه به اهمیت بعد دیگر اخلاقی که آنهم نشانگر رعایت احترام توسط استاد است محکم تر می‌شود. در این راستا معنادار شدن نقش بعد رازداری که مبین احترام استاد به دانشجو است حاکی از آنست که رازداری استادان با رفتار شهروندی آنها در تدریس همسو است. مورای و همکاران (۱۹۹۶)، معتقدند تخطی از رازداری در روابط استاد و دانشجو ممکن است منجر به سلب اعتماد دانشجو نسبت به استاد گردد که کاهش انگیزه دانشجو را در زمینه فراگیری درس به همراه خواهد داشت. استاد رازدار نمره دانشجویان را محرمانه تلقی می‌کند، در محرمانه نگه داشتن مکالمات خصوصیش با دانشجویان به خوبی عمل می‌کند، از انتقال اطلاعات شخصی دانشجویان به سایر افراد خودداری می‌کند و مشکلات تحصیلی دانشجویان را به افراد غیر مرتبط ارائه نمی‌کند. چنین استادی بدون شک از رفتار شهروندی خوبی در تدریس برخوردار خواهد بود.

یافته‌های این پژوهش ضمن اینکه یکبار دیگر شاهدهی مستند و تجربی در اهمیت اخلاق حرفه‌ای در تدریس فراهم کرده است، بر نقش پیش‌بین آن در تبیین رفتار شهروندی در تدریس تأکید کرده است. با توجه به فواید و پیامدهای مهم رفتار شهروندی استادان در تدریس این پژوهش با یافته‌های خود نگاه‌های پژوهشی به سمت این متغیر نوین در عرصه تدریس را آغاز کرده است. اگرچه این یافته‌ها در خصوص استادان دانشگاه بوده اما از آنجا که محدود به استادان و دانشجویان دانشگاه آزاد بوده است ضرورت دارد که در سطح دانشگاه‌های دیگر نیز مورد کنکاش قرار گیرد. همچنین با توجه به متغیر رفتار شهروندی در تدریس پیشنهاد می‌شود که پژوهشگران به بررسی نقش سایر متغیرها پرداخته و یا در صورت علاقه به متغیر اخلاق حرفه‌ای در تدریس به بررسی نقش توأمان سایر متغیرهای دیگر در نقش پیش‌بین و یا میانجیگر بپردازند. همچنین از آنجا که پژوهش‌های صورت گرفته به متغیر یادگیری دانشجو به عنوان پیامد مهم رفتار شهروندی استاد در تدریس تأکید کرده‌اند، پیشنهاد می‌شود که پژوهشگران در تلاش‌های خود به این متغیر بسایند مهم نیز توجه داشته باشند.

منابع

- ایمانی پور، معصومه. (۱۳۹۱). اصول اخلاق حرفه‌ای در آموزش. مجله ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی، ۶(۵)، ۲۵-۳۸.
- بهراری فر، علی، جواهری کامل، مهدی، و احمدی، سید علی اکبر. (۱۳۹۰). رفتار اخلاقی و رفتار شهروندی سازمانی: تأثیر ارزش‌های اخلاقی، عدالت و تعهد سازمانی. پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی، ۱۱(۱)، ۲۳-۴۲.
- رضایی، منیره. (۱۳۸۴). کاوشی در ماهیت تدریس. پژوهش در مسایل تعلیم و تربیت، ۴(۱ و ۲)، ۴-۹.
- زین‌آبادی، حسن‌رضا (۱۳۹۰). رهبری تحولی و رفتار شهروندی سازمانی در مدرسه: بازآزمون و تغییر یک الگوی آزمون شده در صنعت. نشریه مدیریت دولتی، ۳(۷)، ۸۰-۶۳.
- زین‌آبادی، حسن‌رضا؛ بهرنگی، محمدرضا؛ نوه‌ابراهیم، عبدالرحیم و فرزاد، ولی‌اله (۱۳۸۷). رفتار شهروندی سازمانی معلمان: تحلیلی بر ماهیت، اهمیت، روش‌شناسی پژوهش، پیشایندها و پسایندها. نوآوری‌های آموزشی، ۷(۲۸)، ۷۵-۱۱۰.

رفتار شهروندی در تدریس: تأملی بر نقش پیش بین اخلاق ...

سرمد، زهرا، بازرگان، عباس، و حجازی، الهه. (۱۳۸۳). روشهای تحقیق در علوم رفتاری. چاپ اول. تهران: انتشارات آگه.

طاهری دمنه، محسن، زنجیرچی، سید محمود، و نجاتیان قاسمیه، مجید. (۱۳۹۰). نقش اخلاق کاری در ارتقای رفتار شهروندی سازمانی. اخلاق در علوم و فناوری، ۲(۶)، ۳۰-۳۹.

عزیزی، نعمت الهه. (۱۳۸۹). اخلاق حرفه‌ای در آموزش عالی: تأملی بر راهبردهای بهبود استانداردهای اخلاقی در آموزش‌های دانشگاهی. فصلنامه راهبرد فرهنگ، ۸(۹)، ۱۸۳-۲۰۹.

غلامی، خلیل، و اسدی، محمد. (۱۳۹۲). تجربه حرفه‌ای اساتید در ارتباط با پدیده تدریس اثربخش در آموزش عالی. دوفصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی، ۱(۲)، ۵-۲۶.

قراملکی، احد فرامرز. (۱۳۸۸). مبانی ترویج اخلاق حرفه‌ای در دانشگاه. پژوهشنامه اخلاق، ۱(۳)، ۹-۲۴.
کرم دوست، نوروزعلی. (۱۳۸۳). بررسی رابطه ارزشیابی دانشجویان دانشکده روان پزشکی و علوم تربیتی از تدریس استادان با میانگین نمرات آنان از درس استادان در سال تحصیلی ۷۸-۷۷ تا ۸۰-۷۹. مجله روانشناسی و علوم تربیتی، ۳۴(۱)، ۵۷-۷۶.

مطلبی فرد، علیرضا. (۱۳۸۹). بررسی وضعیت رعایت اخلاق آموزشی اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی.

مطلبی فرد، علیرضا، آراسته، حمیدرضا، و نوه ابراهیم، عبدالرحیم. (۱۳۸۹). بررسی وضعیت رعایت اخلاق آموزشی توسط اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران. فصلنامه راهبرد فرهنگ، ۸(۹)، ۲۰۳-۲۲۰.

Allison, B. J., Voss, R. S., & Dryer, S. (2001). Student classroom and career success: The role of organizational citizenship behavior. *Journal of Education for Business*, 76(5), 282-288.

Alweshahi, Y., & Cook, D. (2009). Domains of effective teaching process students perspectives in two medical schools. *Medical teacher*, 31(4), e125-e130.

Baker, T. L., Hunt, T. G., & Andrews, M. C. (2006). Promoting ethical behavior and organizational citizenship behaviors: The influence of corporate ethical values. *Journal of Business Research*, 59(7), 849-857.

Bragger, J., Rodriguez-Srednicki, O., Kutcher, E., Indovino, L., & Rosner E. (2005). Work-family conflict, work-family culture, and organizational citizenship behavior among teachers. *Journal of Business and Psychology*, 20(2), 303-324.

Campbell, E. (2008). The ethics of teaching as a moral profession. *Curriculum Inquiry*, 38(4), 357-385.

Carnell, E. (2007). Conceptions of effective teaching in higher education: Extending the boundaries. *Teaching in Higher Education*, 12(1), 25-40.

Darling-Hammond, L., & Snyder, J. (2000). Authentic assessment of teaching in context. *Teaching and teacher education*, 16(5), 523-545.

- DiPaola, M. F., & Hoy, W. K. (2005). Organizational citizenship of faculty and achievement of high school students. *The High School Journal*, 88, 35-44.
- Felicio, D. M., & Pieniadz, J. (1999). Ethics in higher education: Red flags and grey areas. *Feminism & Psychology*, 9(1), 53-73.
- Golan, M., & Fransson, G. (2009). *Professional Codes of Conduct: Towards an Ethical Framework for Novice Teacher Educators* (pp. 45-57). Springer Netherlands.
- Hansen, W. L. & Jackson, M. (1996). Total quality improvement in the classroom. *Quality in Higher Education*, 2(3), 211-17.
- Meijer, P. C., Korthagen, F. A., & Vasalos, A. (2009). Supporting presence in teacher education: The connection between the personal and professional aspects of teaching. *Teaching and Teacher Education*, 25(2), 297-308.
- Murray, H., Gillese, E., Lennon, M., Mercer, P., & Robinson, M. (1996). Ethical principles for college and university teaching. *New directions for teaching and learning*, 1996(66), 57-63.
- Oplatka, I. (2006). Going beyond role expectations: Toward an understanding of the determinants and components of teacher organizational citizenship behavior. *Educational Administration Quarterly*, 42(3), 385-423.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Paine, J. B., & Bachrach, D. G. (2000). Organizational citizenship behaviors: A critical review of the theoretical and empirical literature and suggestions for future research, *Journal of Management*, 26(3), 513-563.
- Rego, A. (2003). Citizenship behaviours of university teachers The graduates' point of view. *Active Learning in Higher Education*, 4(1), 8-24.
- Skarlicki, D. P., & Latham, G. P. (1995). Organizational citizenship behaviour and performance in a university setting. *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 12(3), 175-181.
- Somers, M. J. (2001). Ethical codes of conduct and organizational context: A study of the relationship between codes of conduct, employee behavior and organizational values. *Journal of Business Ethics*, 30(2), 185-195.
- Turnipseed, D. L. (2002). Are good soldiers good? Exploring the link between organization citizenship behavior and personal ethics. *Journal of business research*, 55(1), 1-15.
- Vancouver, J. B., & Schmitt, N. W. (1991). An exploratory examination of person - organization fit: Organizational goal congruence. *Personnel psychology*, 44(2), 333-352.
- Vulcano, B. A. (2007). Extending the generality of the qualities and behaviors constituting effective teaching. *Teaching of Psychology*, 34(2),